

Аналіз науково-практичного інструментарію оцінювання кредитоспроможності підприємств

Соколова Людмила Василівна

Харківський національний університет радіоелектроніки, професор кафедри економічної кібернетики та управління економічною безпекою, доктор економічних наук, професор, Україна

Соколов Олег Євгенович

Публічне акціонерне товариство «УкрСиббанк» BNP Paribas Group, начальник 4-го Київського управління департаменту, Україна

Тімошева Альона Олександрівна

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, здобувач освітнього ступеня «Бакалавр» спеціальності «Фінанси і кредит», Україна

Анотація. У статті вивчено методичні підходи щодо оцінки кредитоспроможності промислових підприємств. На основі критичного аналізу фахової літератури з проблеми дослідження було визначено дефініцію базового поняття, проведено огляд існуючого науково-методичного інструментарію оцінювання кредитоспроможності підприємства. Складено схему алгоритму рішення задачі щодо розрахунку кредитного рейтингу підприємства, реалізація якого базується на авторському математичному забезпеченні. Авторами виконано експериментальну апробацію запропонованого методичного підходу, що дозволило сформулювати відповідні рекомендації практичної спрямованості.

Ключові слова: підприємство, кредитоспроможність, аналіз, оцінка, науково-методичний інструментарій.

Вступ

Функціонування промислових підприємств в умовах ринкової конкуренції вимагає певного фінансового забезпечення, що підтримується за рахунок власного, позикового та залученого капіталу. Стабільний розвиток підприємств у сучасних нестабільних умовах господарювання залежить від активного використання кредитних ресурсів банківських установ. Придбання фінансових ресурсів на ринку капіталів дає можливість підприємствам покривати свою потребу в коштах та усувати протиріччя між потребою в ресурсах та їх наявністю.

Одним із важливих джерел фінансового забезпечення промислових підприємств є системи кредитів, які видаються банками на основі ряду принципів, основним із яких є зворотність кредиту. Це вимагає проводити оцінку кредитоспроможності підприємства – позичальника банку та визначати умови надання йому кредитних ресурсів із метою зниження ризику не повернення кредиту.

Метою статті є проведення аналізу науково-методичного інструментарію оцінювання кредитоспроможності промислових підприємств, розробка авторського підходу і реалізація можливості формування рекомендацій щодо особливостей його практичного застосування.

Для досягнення поставленої мети у роботі було вирішено наступні завдання: а) визначено поняття «кредитоспроможність» та його економічну сутність; б) проведений аналіз існуючих методичних підходів щодо оцінки кредитоспроможності підприємства, які складають відповідний науково-методичний інструментарій; в) запропонована математичну модель визначення кредитного рейтингу підприємства-позичальника банку; г) проведена експериментальна апробація запропонованого методичного підходу; д) сформовані відповідні рекомендації практичної спрямованості.

Дослідження існуючих підходів до трактування поняття «кредитоспроможність» показало, що їх основні відмінності базуються на певних проблемах розвитку банківської системи у сучасних умовах за критеріями, які формують сутність кредитоспроможності. У табл. 1 наведено результати проведеного аналізу визначення дефініції поняття «кредитоспроможність позичальника».

Таблиця 1 – Визначення дефініції поняття «кредитоспроможність позичальника», складено автором

№	Інформаційне джерело	Визначення
1	2	3
1	Положення НБУ № 246 [1]	Кредитоспроможність – здатність позичальника в повному обсязі й у визначений кредитною угодою термін розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями
2	Глосарій банківської термінології [2]	Кредитоспроможність – наявність у боржника (контрагента банку) передумов для проведення кредитної операції і його спроможність повернути борг у повному обсязі та в обумовлені договором строки
3	Лаврушин О. І. [3]	Кредитоспроможність позичальника банку – це його здатність своєчасно і повно розрахуватися за своїми зобов'язаннями
4	Панова Г. С. [4]	Кредитоспроможність – оцінювання банком позичальника з точки зору можливості й доцільності надання йому кредиту і визначення ймовірності повернення позик і виплати відсотків по них у майбутньому
5	Градov А. П., Кузин Б. І. [5]	Кредитоспроможність – спроможність повністю і в строк розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями
6	Галасюк В. [6]	Кредитоспроможність – спроможність позичальника за конкретних умов кредитування в повному обсязі й у визначений кредитною угодою термін розрахуватися зі своїми борговими зобов'язаннями виключно грошовими коштами, що генеруються позичальником у ході звичайної діяльності
7	Лагутін В. Д. [7]	Кредитоспроможність – наявність у потенційного позичальника передумов для отримання кредиту і здатність підприємства у повному обсязі й у визначений кредитною угодою термін розрахуватися за своїм борговим зобов'язанням

Закінчення табл. 1

№	Інформаційне джерело	Визначення
1	2	3
8	Білих Л. П. [8]	Кредитоспроможність – це спроможність компанії або приватної особи залучати позиковий капітал і в майбутньому належним чином обслуговувати свій борг
9	Словник-посібник економічних термінів [9]	Кредитоспроможність – наявність передумов для отримання кредиту, що підтверджують спроможність повернути його
10	Словник-довідник фінансового менеджменту [10]	Кредитоспроможність – система умов, що визначають спроможність залучати позиковий капітал і повертати його в повному обсязі в передбачені терміни

Критичний аналіз літературних джерел дозволив установити, що в сучасній науковій літературі спостерігається відсутність однозначних визначень поняття «кредитоспроможність», що спонукало дослідити більш ретельно дефініцію цього поняття та визначити авторську позицію щодо предмета дослідження. Можна стверджувати, що найчастіше це поняття асоціюється із спроможністю позичальника повертати позиковий капітал відповідно до умов кредитування, що й розкриває економічну сутність оцінки кредитоспроможності позичальника як передумови зниження ризику банку щодо неповернення заборгованості та визначає предметну сферу дослідження.

Результати дослідження

Періодична оцінка кредитоспроможності підприємства надає його керівництву можливість заздалегідь самостійно визначати рівень фінансової стабільності з метою прогнозування не тільки самої можливості отримання кредитних ресурсів, але й умов їх надання. Як відомо, існують такі основні джерела формування фінансових ресурсів підприємства, як власні, залучені, позикові. За результатами проведеного аналізу фінансових результатів діяльності промислових підприємств України за останні роки було встановлено, що власні кошти у динаміці свідчать про те, що їх функціонування останнім часом не є прибутковим (рис. 1).

За цієї причини зростає значущість позикових коштів у формуванні фінансової системи промислових підприємств. Однак, при цьому варто пам'ятати, що кредитоспроможність позичальника ґрунтується на його моральних якостях і його здатності відтворити авансовані кошти для погашення боргу [12, с. 144]. У той же час оцінка кредитоспроможності підприємства дозволяє банку ефективно управляти своїми кредитними ресурсами й отримувати прибуток.

За результатами проведених кабінетних досліджень було з'ясовано, що банки застосовують складну систему значної кількості показників для оцінки кредитоспроможності клієнтів.

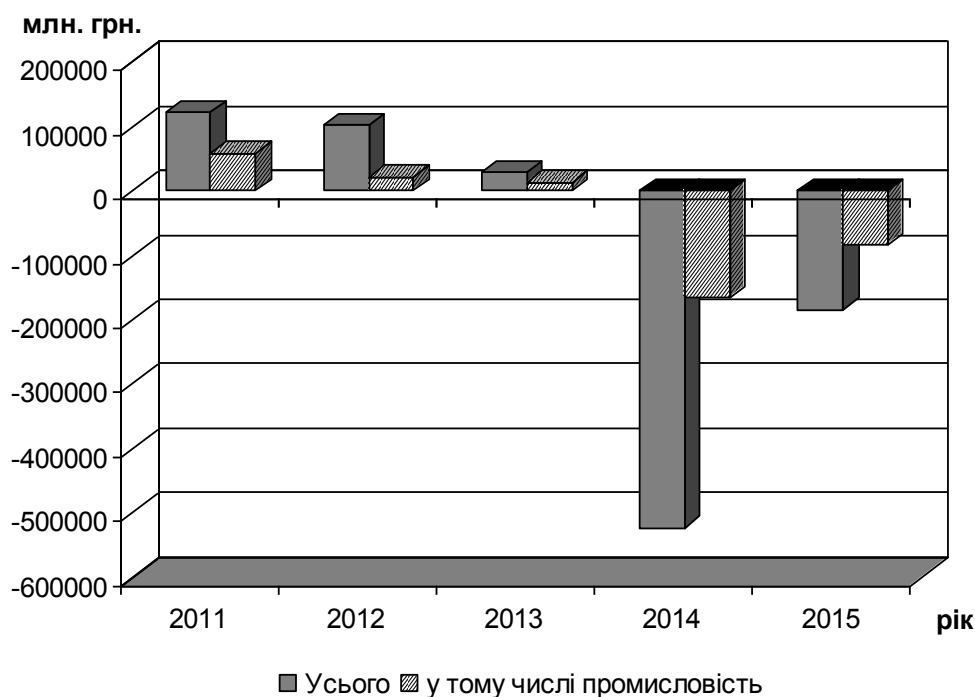

Рисунок 1 – Динаміка фінансового результату діяльності підприємств України до оподаткування, розроблено автором за [11]

Ця система диференційована залежно від характеру позичальника (фірма, форма, вид діяльності), а також може ґрунтуватися як на сальдових, так і на оборотних показниках звітності клієнта. У табл. 2 представлено результати аналізу існуючих методичних підходів щодо оцінки кредитоспроможності промислових підприємств.

Таблиця 2 – Аналіз методичних підходів щодо оцінювання кредитоспроможності підприємств, складено автором

Автор	Характеристика методичного підходу
Лаврушин О. И., [12, с. 150-159]	До показників оцінки кредитоспроможності підприємства-позичальника віднесено наступні: а) коефіцієнт ліквідності; б) коефіцієнт покриття; в) показник забезпечення власними коштами
Рид Э., Коттер Р. [13, с. 252]	Система оцінки побудована на сальдових показниках звітності. Американські банки використовують чотири групи основних показників: 1) ліквідність фірми; 2) оборотність капіталу; 3) залучення коштів; 4) прибутковість
Колесников В. И., Кромевецкая Л. П., [14, с. 229-230]	Вітчизняні банки використовують методики, які включають наступні фінансові коефіцієнти: 1) коефіцієнт абсолютної ліквідності; 2) проміжний коефіцієнт покриття; 3) загальний коефіцієнт покриття; 4) коефіцієнт незалежності
Масленченков Ю. С., [15, с. 291]	Для оцінювання кредитоспроможності позичальника банку пропонується використовувати такі показники: 1) коефіцієнт загрози банкрутства; 2) коефіцієнт власності; 3) коефіцієнт рамбурсності; 4) прогнозований грошовий потік; 5) коефіцієнт ліквідності

Закінчення табл. 2

Автор	Характеристика методичного підходу
Морсман Эдгар М. [16, с. 229-230]	В основі методики визначення кредитоспроможності клієнта лежать показники ліквідності з попереднім угрупованням статей балансу
Цал-Цалко Ю. С., [17, с. 366-380]	Рекомендується до застосування сукупність таких показників: 1) коефіцієнт автономії; 2) коефіцієнт незалежності; 3) коефіцієнт забезпечення власного капіталу; 4) коефіцієнт маневреності; 5) показники рентабельності; 6) показники оборотності за рахунками та ін.

За результатами проведеного аналізу було також встановлено, що існуючі методики оцінки кредитоспроможності підприємств базуються на використанні шкали для визначення класу позичальника, що потребує розрахунку сумарної бальної оцінки усіх оцінних показників підприємства, або використання шкали для оцінки умов надання кредиту, що потребує розрахунку відповідно кредитного рейтингу позичальника.

Методичні підходи щодо оцінки кредитоспроможності підприємств-позичальників банків базуються на використанні певних методів та математичних моделей, що є важливою складовою науково-методичного інструментарію за обраним напрямом дослідження. Відповідно до рекомендацій [18] виділяють дві групи моделей: а) класифікаційні моделі (рейтингові, прогностичні, МДА, система показників, CART); б) моделі на основі комплексного аналізу (правило «6С», CAMPARI, PARTS, оціночна система аналізу). Найбільш прийнятною та вдалою з точки зору практичного застосування на думку авторів можна вважати рейтингову модель [15], яку обрано за основу формування математичного забезпечення рішення шуканої задачі, але з урахуванням ризику отримання прогнозованої (очікуваної) величини грошового потоку. В залежності від категорії позичальників, що встановлюється за допомогою сукупності розрахованих фінансових показників, оцінюється їх кредитний рейтинг. Позичальники підрозділяються на декілька груп і кредитуються банком з урахуванням характеристики встановленого кредитного рейтингу.

Як метод рішення означеної вище задачі обрано аналітичний метод, як модель – сукупність конкретних розрахункових формул, що належать до класу жорстко детермінованих факторних моделей у складі адитивної, мультиплікативної, кратної, змішаної моделей [19, с. 64-66].

Авторський варіант синтезу математичної моделі рішення шуканої задачі пропонується представити у такому вигляді (1)-(2):

$$KP_j = \arg\{KL; KB; KДЗ; KЗБ; ППП \cdot P\}, \quad (1)$$

$$G = \{KL \geq 1,0; KB > 1; KДЗ < 0,8; KЗБ \leq 4,0\}, \quad (2)$$

де KP_j – кредитний рейтинг j – го підприємства;

G – область допустимих значень показників;

КЛ – коефіцієнт ліквідності;
КВ – коефіцієнт власності;
КДЗ – коефіцієнт співвідношення доходу від реалізації й поточної заборгованості;
КЗБ – коефіцієнт загрози банкрутства;
ППП – прогнозований (очікуваний) грошовий потік;
P – вірогідність отримання грошового потоку (експертна оцінка).

Для моделювання процесу рішення даної задачі було складено схему алгоритму, яку представлено на рис. 2. Розроблена схема складається із ряду упорядкованих за логікою їх виконання блоків.

У випадку неприпустимості відхилень отриманого чисельного значення кредитного рейтингу від установлених їх значень приймається рішення про неможливість видати підприємству кредит. В іншому випадку підприємство-позичальник банку отримує бажаний кредит за відповідних умов.

Для установлення рангу підприємства – позичальника банку у роботі [15, с. 292] рекомендовано використовувати шкалу оцінки, яку, на наш погляд, необхідно адаптувати до сучасних умов вітчизняної економіки (перш за все, урахування коливання курсу валют).

Для рішення задачі у даній постановці було розроблено програмне забезпечення у середовищі Excel, яке входить до пакету Microsoft Office. Фінальна екранна форма наведена на рис. 3.

Отже, кредитний рейтинг підприємства – позичальника банку може змінюватися від дуже високого (А) до неприйняттого (Д), коли кредитування стає неможливим.

Аналіз інформації, яку наведено на рис. 3, показує, що умовами кредитування підприємств є такі:

- якщо кредитний рейтинг підприємства є дуже високим, то допускається встановлення пільгового відсотка;
- при високому кредитному рейтингу установлюється розмір банківського відсотку за користування кредитом з орієнтацією на середню ринкову ставку.
- при задовільному кредитному рейтингу кредит може бути виданий на загальних підставах з урахуванням кредитної історії підприємства;
- при низькому кредитному рейтингу кредит може бути наданий по підвищеній ставці.

В перших двох випадках контроль за фінансовим станом підприємства – позичальника банком не здійснюється.

Поточний контроль за фінансовим станом підприємства є обов'язковим при задовільному кредитному рейтингу.

Облік кредитної історії й контроль за фінансовим станом підприємства є обов'язковою процедурою, якщо його кредитний рейтинг є низьким.

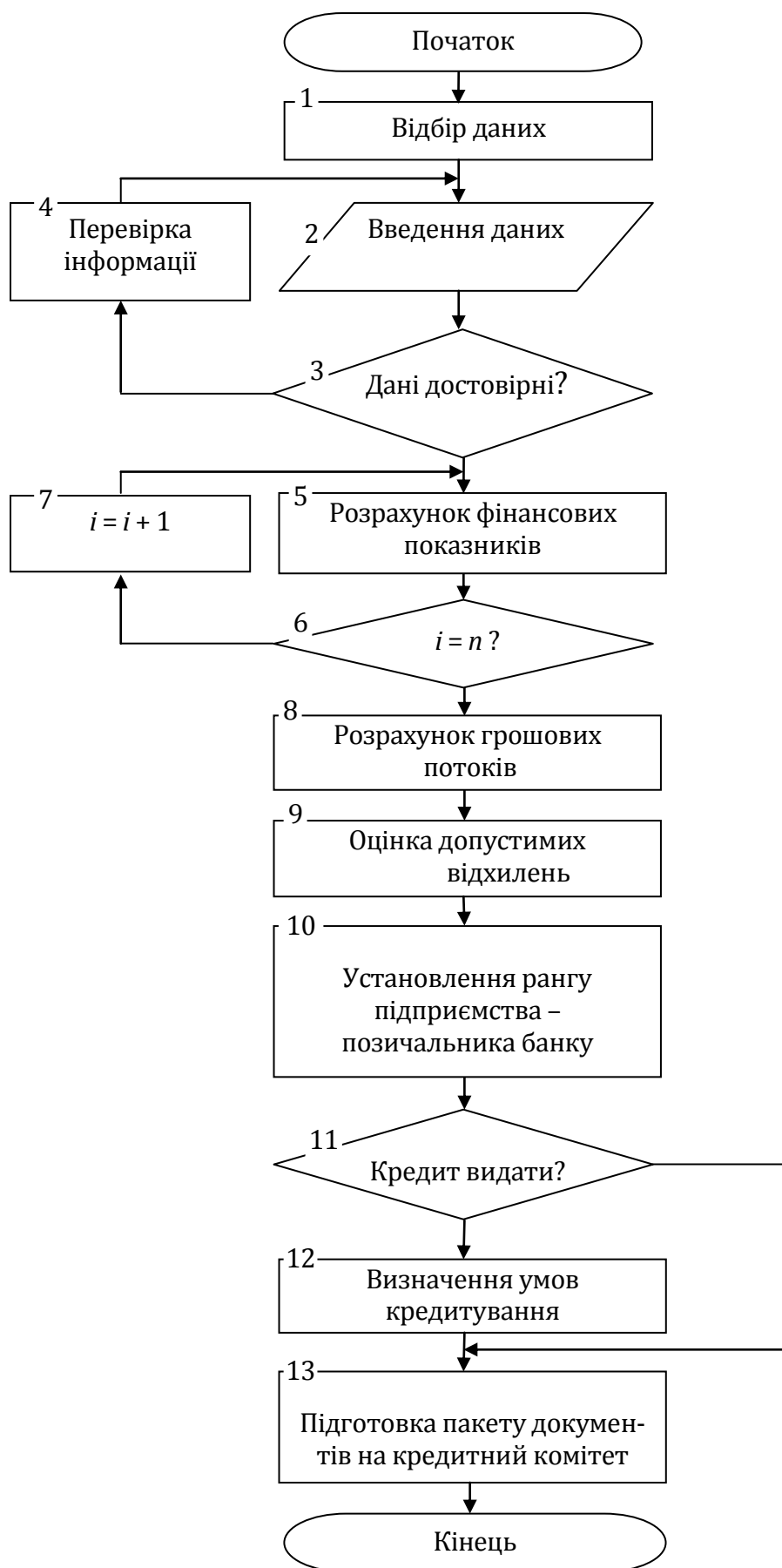
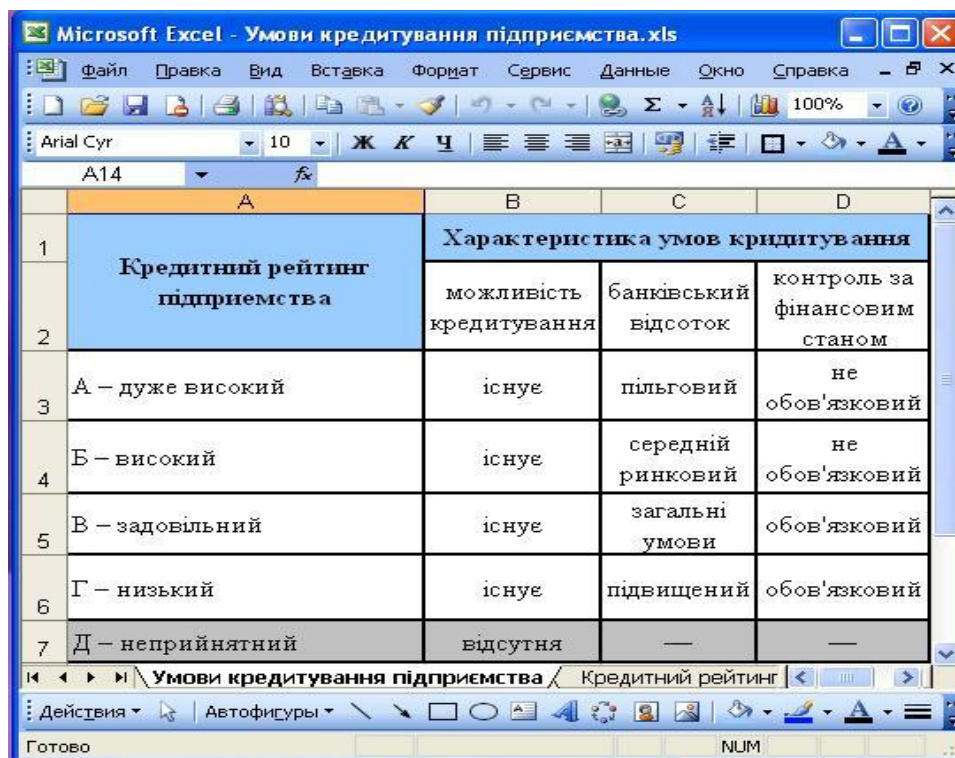

Рисунок 2 – Схема алгоритму рішення задачі, розроблено автором

The screenshot shows a Microsoft Excel spreadsheet titled "Умови кредитування підприємства.xls". The table contains the following data:

	A	B	C	D
1	Кредитний рейтинг підприємства	Характеристика умов кредитування		
2		можливість кредитування	банківський відсоток	контроль за фінансовим станом
3	A – дуже високий	існує	пільговий	не обов'язковий
4	B – високий	існує	середній ринковий	не обов'язковий
5	B – задовільний	існує	загальні умови	обов'язковий
6	Г – низький	існує	підвищений	обов'язковий
7	Д – неприйнятний	відсутня	—	—

Рисунок 3 – Print Screen електронної форми «Умови кредитування підприємства», розробленої автором в MS Excel

Висновки

Слід зазначити, що у кожному банку застосовують власну методику оцінки кредитоспроможності позичальників. Але кожна методика базується, перш за все, на використанні оцінки ряду фінансових показників підприємства. Оцінка рангу кредитоспроможності підприємства – потенційного позичальника є необхідною передумовою прийняття рішення керівництвом банку щодо вибору умов кредитування, а саме: терміни, розміри і форми видачі кредитів, необхідність контролю, що здійснюється з метою зниження ступеня ризику кредитної діяльності банку. Вважаємо, що доцільно рекомендувати використання розробленого методичного забезпечення в практичній діяльності фахівців банків та у навчальному процесі ВНЗ країни.

Перелік використаних джерел

1. Про кредитування [Електронний ресурс] : положення Національного банку України від 28 вересня 1995 р. № 246 // Верховна Рада України : офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://goo.gl/fL2Wpf>. – Станом на 01.02.2016. – Назва з екрана.

2. Кредитоспроможність : [визначення] [Електронний ресурс] // Національний банк України. – Режим доступу: <http://goo.gl/xZZuoZ>. – Станом на 01.02.2016. – Назва з екрана.

3. Банковское дело : учебник / под ред. О. И. Лаврушина. – 8-е изд. – Москва : Кнорус, 2009. – 768 с.
4. Панова Г. С. Кредитная политика коммерческого банка / Г. С. Панова. – Москва : ДИС, 1997. – 464 с.
5. Стратегия и тактика антикризисного управления фирмой / под общ. ред. проф., д-ра экон. наук А. П. Градова и проф., д-ра экон. наук Б. И. Кузина. – Санкт-Петербург : Специальная литература, 1996. – 510 с.
6. Галасюк В. Оцінка кредитоспроможності позичальників: що оцінюємо? / В. Галасюк, В. Галасюк // Вісник Національного банку України. – 2007. – № 5. – С. 54-56.
7. Лагутін В. Д. Кредитування: теорія і практика : навч. посіб. / В. Д. Лагутін. – Київ : Знання, КОО, 2000. – 215 с.
8. Техника финансового анализа / пер. с англ. под ред. Л. П. Белых. – Москва : Аудит, ЮНИТИ, 1996. – 663 с.
9. Словник-посібник економічних термінів: рос.-укр.-англ. / О. М. Дрозд [та ін.] ; за ред. Т. Р. Кияка. – Київ : Academia, 1997. – 264 с.
10. Словарь-справочник финансового менеджмента. – Киев : Ника-Центр, 1998. – 480 с.
11. Фінансові результати підприємств України до оподаткування [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України : офіційний вебсайт. – Режим доступу: <https://goo.gl/RhN8dm>. – Станом на 01.03.2016. – Назва з екрана.
12. Банковское дело : учебник / под ред. О. И. Лаврушина. – Москва : Банковский и биржевой научно-консультационный центр, 1992. – 428 с.
13. Рид Э. Коммерческие банки / Э. Рид [и др.] ; пер. с англ. – Москва : Прогресс, 1983. – 586 с.
14. Банковское дело / под ред. проф. В. И. Колесникова, проф. Л. П. Кромевецкой. – Москва : Финансы и статистика, 1996. – 480 с.
15. Масленченков Ю. С. Технология и организация работы банка: теория и практика / Ю. С. Масленченков. – Москва : Дека, 1998. – 432 с.
16. Морсман Э. Искусство коммерческого кредитования / Э. Морсман ; пер. с англ. – Москва : Альпина Бизнес Букс, 2005. – 187 с.
17. Цал-Цалко Ю. С. Фінансовий аналіз : підручник / Ю. С. Цал-Цалко. – Київ : Центр учбової літератури, 2008. – 566 с.
18. Бондаренко С. В. Сравнительный анализ методик оценки кредитоспособности заемщика / С. В. Бондаренко, Е. А. Сапрунова // Финансы и кредит. – 2008. – № 24. – С. 12-18.
19. Ковалев В. В. Финансовый анализ: Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности / В. В. Ковалев. – Москва : Финансы и статистика, 1998. – 512 с.

© Л. В. Соколова, О. Є. Соколов, А. О. Тімошева

The analysis of scientific-practical tools of the company creditworthiness evaluation

Sokolova Lyudmila

*Kharkiv National University of Radio Electronics, Professor of Department of Economic Cybernetics
and Management of Economic Security, Doctor of Science (Economics), Professor, Ukraine*

Sokolov Oleg

*Public Company «UkrSibbank» BNP Paribas Group, Head 4 of Kyiv Management Department,
Ukraine*

Timosheva Alena

*Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Bachelor's Degree student, specialty
«Finance and Credit», Ukraine*

Abstract. The article examines methodical approaches of evaluation of industrial companies' credit ability. On the bases of critical analysis of professional literature on the subject of the study, the definition of basic concepts was determined; the existing scientific and methodological tools of creditworthiness evaluation of the company were examined. The solution scheme of the company credit rating calculating algorithm was done. It's implementation is based on the author's mathematical software. The authors performed an experimental testing of the proposed methodological approach, which allowed to establish appropriate recommendations of practical orientation.

Keywords: company, creditworthiness, analysis, evaluation, scientific and methodological tools.

© L. Sokolova, O. Sokolov, A. Timosheva